

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

3. Пархета Л. П. Роль учителя у вивченні української літератури // Історико-педагогічний альманах. Вип.1. – К., 2005. – С. 39–49.
4. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. У 5-ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 253–254.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. У 5-ти т. – Т. 2. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 149–415.
6. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. У 5-ти т. – Т. 3. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 9–278.
7. Сухомлинський В. А. Моя педагогіческая вера / В. А. Сухомлинський // Юність. – 1968. – №9. – С. 74 –75
8. Сухомлинський В. О. Психологічні основи швидкого читання: Тези доповіді / В. О. Сухомлинський // Пед. думка. – 1969-1970. (Меморіальний музей).

Ружина В. І.*

СИСТЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Визначено сутність і засоби морального виховання в учнів у дидактично-методичній спадщині В.О.Сухомлинського. Розкрито підхід до розвитку морального виховання учнів. Висвітлюються питання щодо виховання сучасної, компетентної особистості, важливість використання спадщини В. О. Сухомлинського в педагогічній практиці.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – наше всенародне багатство. Кожне покоління педагогів звертається до неї як до невичерпного джерела досвіду та натхнення, вона втілює в собі перевірені практикою педагогічні ідеї, знахідки та рекомендації, що не втрачають актуальності й сьогодні. Особливо цінними є літературні твори письменника у морально-етичному вихованні дітей шкільного віку, адже теми, порушені в цих оповіданнях та казках, доступні для дитячого сприймання й розуміння. У ранньому віці закладається фундамент взаємин між особистістю та людьми, які її оточують. Моральні норми поступово формують зміст вчинків, визначають, що саме слід робити, а культура поведінки розкриває реалізацію в поведінці учнів вимог моралі, наскільки органічно злилися вони зі способом життя дитини, стали для неї повсякденними життєвими правилами. Сучасна компетентна дитина – активна особистість, вона має не лише робити вчинки, а й відповідати за них, тому дуже важливо організувати в шкільному віці цілеспрямовану роботу з морально-етичного виховання.

*Мораль – основа виховання,
Мораль – стратегія життя,
Це формування добрих вчинків
У поколіннях майбуття.*

Ружина В. І.

Особистісний підхід до дитини – основа гуманістичної філософії виховання, що ґрунтується на педагогічній підтримці, принципі центрації виховання на розвитку особистості і перед-

---

* © Ружина В. І.

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

бачає передусім визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології суспільства у сфері виховання.

Цілеспрямований розвиток гуманної особистості, яскравої індивідуальності можливий лише тоді, коли теорія освіти не декларуватиме необхідність гуманізації виховного процесу, а систематично за допомогою доцільних технологій втілюватиме її у практику підготовки підростаючого покоління до активної життєтворчості.

Науковими працями багатьох сучасних учених як-от: К. О. Абульханова-Славська, С. Ф. Ансімов, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, О. В. Запорожець, С. Н. Карпова, О. Л. Кононко, Г. Д. Кошелева, В. А. Малахов, Ж. Піаже, Т. О. Репіна, Є. В. Субботський та ін., репрезентований соціально-педагогічний підхід до педагогічно роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Сучасна наукова думка України пропонує педагогіку і психологію життєдіяльності, яка наголошує: «Ставтесь до дитинства серйозно! у житті немає чернеток і пауз, немає підготовчих періодів. У кожний конкретний момент свого життя дитина або реалізує, стверджує, або заперечує сама себе!» [2, с. 214–215].

В. О. Сухомлинський характеризує діяльність вчителя як педагогічно-організований процес, спрямований на формування в дитини системи відносин до світу, до суспільства і до себе. Для успішної реалізації всіх умов виховання, а саме: активного пізнання, емоційного переживання, спілкування і діяльності видатний педагог спеціально організовував так названі «емоційні ситуації» які трактує як педагогічні. У своїх роботах він обґрунтовує це поняття і показує його практичне застосування.

У Павлівській школі В. О. Сухомлинський зумів створити дружний дитячий колектив, у якому діти турбувались один про одного, відвідували хворих, допомагали відстаючим. Поступово у педагогічного діяча та його колег створилася велика педагогічна ідея: дитячий колектив тільки тоді стає силою, коли він підносить кожну людину, стверджує в кожній дитині почуття власної гідності, поваги до себе.

Ціль початкової школи – навчити дітей учитися, формувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили і здібності, тому що в цьому усвідомленні сама сутність формування особистості. В. О. Сухомлинський вважав, що необхідно з раннього дитинства ознайомлювати дітей з моральними основами суспільства, формувати позитивне ставлення до рідного краю, викликати інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес так, щоб активна участь у житті колективу, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності учнів [3, с. 57].

Моральними цінностями особистості є знання про Добро і Зло, Справедливість, Чесність, Ввічливість, Чуйність, загальнолюдські ідеали, принципи життєдіяльності. У Державному стандарті початкової освіти [1] щодо формування духовності людини на основі моральних цінностей визначено такі завдання:

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

- пробудження в дитини бажання бути моральною;
- формування християнських цінностей як основи розвитку суспільно-значущих рис та якостей особистості;
- формування в дітей моральної свідомості через включення у стихійну або спеціально організовану діяльність;
- вироблення етико-естетичного ставлення до життя і своєї життєдіяльності;
- формування моральної культури, толерантного ставлення до інших культур і традицій;
- розвиток християнських чеснот і позитивних моральних якостей дитини, спонування до самовдосконалення;
- підтримка здібностей, культурної творчості, спрямованої на особистісний саморозвиток;
- подолання кризових етапів дитинства, новоутворень, що виникли у психіці дитини під впливом антисоціальних проявів [2, с. 542].

Ці завдання впроваджуються в життя дитини відповідно до вікового періоду її індивідуальних особливостей.

Моральність – практична сторона моралі, що втілюється в поведінці людей. Це здатність творити добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добрій волі [4, с. 13–15].

Виховання у навчальних закладах передбачає формування в людини моральних оцінок із позицій добра, справедливості, що впливає з народного поняття: моральний той, хто добродішний, цнотливий, шляхетний, праведний, людяний, доброзичливий. Дитина не народжується моральною, вона формується в середовищі, умовами, вихованням.

Розглянемо приклад виховних моментів, які в педагогічній практиці мають позитивні результати. Пропонуємо наступні види діяльності.

Сьогодні *День чуйності*, тому плануємо і проводимо так званий урок чуйності.

Гра «Чуйний колобок» спрямована на обговорення, якою повинна бути чуйна людина: уміти утішити, уважно вислухати, допомогти, поділитися думками і досвідом.

Творче завдання «Допоможи в біді». Під час виконання цього завдання користуємося приказками і прислів'ями: «Треба так у світі жити, щоб лиха не чинити», «Світ не без добрих людей» та ін.

На уроках української мови діти складають твори за казками В. О. Сухомлинського, наприклад «Зламана яблунька». При вивченні цієї казки діти набувають знання про бережне ставлення до природи, довкілля, рідної землі [10, с. 172].

У позакласній роботі з теми «Природа» пропонуємо намалювати такі малюнки: «Подарунки для мешканців землі», «Ми чуйні хмаринки», «Я подарую м'яча слоненятку». Ця діяльність спрямована на формування любові до природи.

Отже, організована робота на високому професійному рівні

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

з морального виховання школяра, застосування компетентнісного підходу позитивно впливає на результати навчально-виховного процесу.

Коли школяр вступає до школи, учитель, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, виховують громадянина, для якого «моральні, політичні ідеї перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки при багатогранній духовній зрілості і, без якої немає уст ремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [5, с. 65–73].

У нових підручниках «Літературне читання» 2-3 класи (автор О. Я. Савченко) вміщено чимало текстів із потенціалом морального виховання [6, с. 12, 116, 183; 7, с. 113; 8, с. 67]. Читаючи їх, діти мають можливість осмислити й оцінити події, вчинки персонажів, відчутти стан іншої людини, здійснити моральний вибір. Прекрасною основою для реалізації таких цілей є твори В. О. Сухомлинського, які читають молодші учні на уроках класного і позакласного читання.

Аналіз змісту творів В. О. Сухомлинського у підручниках «Літературне читання» дає змогу виокремити такі напрями за оповіданнями та казками:

– у яких розкривається милосердне ставлення до дітей, які мають фізичні вади: «Горбатенька дівчинка», «Як Сергійко навчився жаліти»;

– де стверджується необхідність пошанування, поваги до проявів інакшості: «Що краще?», «Соловей і Жук», «Хризантема і Цибулина», «Вороненя і соловей», «Найгарніша мама»;

– про екологічну відповідальність людини: «Соромно перед соловейком», «Дивний мисливець», «Дуб на дорозі»;

– які утверджують цінність кожного обдаровання: «Найкраща лінійка», «Співуча пір'їнка», «Чотири аркуші золотого паперу».

Опрацювання цих творів відбувається на уроках-діалогах, уроках-роздумах, уроках з елементами інсценізації, що дає змогу створити атмосферу активного обміну думками, актуалізувати життєвий і читацький досвід дітей. Така методика сприяє рефлексивному аналізу відображеної ситуації, стимулює оцінку учнями свого ставлення до людей, які мають іншу національність, розмовляють іншою мовою, відрізняються кольором шкіри, волоссям, мають велику вагу чи дуже маленькі на зріст.

У процесі читання і всебічного обговорення учнями таких творів поступово в колективній співпраці складається формула моральної поведінки: «Я + Інші, Я = Мир, співпраця, милосердя» [9, с. 94].

Учням початкових класів подобається інсценувати літературні твори В. О. Сухомлинського. Так, на уроках варіативної частини – основи театральної грамоти, учні з любов'ю і трепетом виконували ролі мами, дітей, бабусі, дідуся, тварин, імітували сонечко, дерева, дощ, проносячи через своє маленьке серце головну думку творів «Сьома дочка», «Сива волосинка»,

«Найрідніша».

Разом із грою вони вчилися шанувати і любити свою родину і Україну.

Хай звучить у наших школах лагідне слово! Торкаймося ласкою дитячого серця. Бережімо людську гідність, утверджуємо в людині повагу до самої себе, виховуймо тонку чутливість до добра і зла.

Читаючи твори В. О. Сухомлинського, щоразу захоплюємося його мудрістю та педагогічним талантом, його добротою, чуйністю, людяністю. Ми, звичайно, розуміємо, що повторити шлях В. О. Сухомлинського неможливо, тож кожен із нас, педагогів, обирає власний педагогічний шлях, керуючись його гуманістичними ідеями, торуючи шлях до сердець своїх вихованців.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462). – 43 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 367 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибр. тв. : у 5 томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа. 1976. – С. 57, 542, 550, 551.
4. Маркіна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського / Світлана Маркіна // Початкова школа. – 2014. – № 9. – 65 с.
5. Тлостюк О. Спадщина Василя Сухомлинського – невичерпне джерело морально-етичного виховання дітей / Ольга Тлостюк // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – № 3. – С. 65–73.
6. Савченко О. Я. Літературне читання. Підручник для 2 класу / О. Я. Савченко. – К.: Вид. дім «Освіта», 2012. – 160 с.
7. Савченко О. Я. Я люблю читати. Навчальний посібник для учнів 2 класу / О. Я. Савченко. – К. : Вид. дім «Освіта», 2012. – 160 с.
8. Савченко О. Я. Літературне читання : Підручник для 3 класу. – К. : Вид. дім «Освіта», 2013. – 192 с.
9. Савченко О. Я. Я люблю читати. Навчальний посібник для учнів 3 класу / О. Я. Савченко. – К. : Вид. дім «Освіта», 2014. – 160 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Вид. «Акта», 2012. – 537 с.